

*İnsan Onuru İçin
Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl*

25 Years at the Constitutional Court for Human Dignity

**HAŞİM KILIÇ'A
ARMAĞAN**

Essays in Honor of Haşim Kılıç

Editörler

Doç. Dr. Ali Rıza ÇOBAN
Doç. Dr. Serdar GÜLENER
Yrd. Doç. Dr. Musa SAĞLAM
Dr. Hüseyin EKİNCİ

Cilt II
Vol. II

Ankara, 2015

Doç. Dr. Mustafa S. ÖZBEK
(*Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi*)

TATBİKATTAN HAREKETLE SOMUT NORM DENETİMİNİN ETKİNLİĞİ ÜZERİNE BİR ETÜD

GİRİŞ

Anayasa hükümlerinin, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kuralları olduğu Anayasada belirtilmiştir (AY m. 11, 1). Bunun doğal sonucu olarak da kanunlar Anayasa'ya aykırı olamaz (AY m. 11, 2).

Kanunların Anayasa'ya aykırı olamaması ilkesi, Anayasa'ya uygunluğun yargı yoluyla denetlenmesini de kaçınılmaz kılar. Pozitif hukukumuzda kanunların Anayasa'ya uygunluğunun yargı yoluyla denetimi için iki yöntem öngörülmüştür. Birinci yöntem, doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesinde "iptal davası" (*annulment action*) açılmasıdır. Buna soyut norm denetimi (*abstract norm review*) denir (AY m. 150-151).

Kanunların Anayasa'ya uygunluğunun yargı yoluyla denetiminde ikinci yöntem, derdest bir dava sırasında mahkeme önünde, davada uygulanacak kanun hükümlerinin Anayasa'ya aykırılığının ileri sürülmesidir. Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasa'ya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakarak Anayasa'ya aykırılık iddiasını (itirazını) Anayasa Mahkemesine taşımalıdır (AY m. 152, 1; AMKYUHK m. 40, 1). Kanunların Anayasa'ya uygunluğunun bu şekilde yargı yoluyla denetlenmesine somut norm denetimi (*concrete norm review*) denir¹.

1 Aybay, Rona: Anayasa'nın 151. Maddesine Göre Taraflarca İleri Sürülen Anayasa'ya Aykırılık İddialarının "Ciddiliği" Sorunu (İÜHF 1967/3-4, s. 155-176), s. 155; Bilgin, Çağlar: Türk Anayasa Yargısı nda Somut Norm Denetimi Yolu (TBBD 1988/3, s. 350-376), s. 351; Gören, Zafer: Anayasa Hukuku, Ankara 2011, s. 288-289; Gözler, Kemal: Türk Anayasa Hukuku, Bursa 2000, s. 902-903; Kılınc, : Common Law (Ortak Hukuk) Sistemine Sahip Ülkelerden A.B.D. ve İngiltere'de Anayasa Kavramı ve Yargısal Denetim (Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Anayasa Mahkemesi 2006, s. 113-148), s. 146; Kadıgil, Ülkü Müge: İtiraz Başvurularında Davada Uygulanacak Kural Sorunu (Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Anayasa Mahkemesi 2006, s. 259-290), s. 260-262; Kıratlı, Metin: Anayasa Yargısı nda Somut Norm Denetimi: İtiraz Yolu, Ankara 1966, s. 35; Kuru, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. 5, İstanbul 2001, s. 6301-6303; Memiş, Emin: Anayasa'ya Uygun Yorum, İstanbul 2007, s. 156; Özbudun, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2011, s. 427; Tanör, Bülent/Yüzbaşıoğlu, Necmi: 1982 Ana-

Bu makalede, ilk derece mahkemeleri tatbikatındaki somut örneklerden hareketle, Kanunların Anayasa'ya uygunluğunun denetlenmesinde somut norm denetiminin etkili şekilde kullanılmamakta olmasına dikkat çekilerek, gerek ilk derece mahkemeleri gerek kanun yolu incelemesini yapan üst derece mahkemelerinin karşılaştıkları Anayasa'ya aykırılık iddiaları hakkındaki durumlukları, eleştirel bir bakış açısıyla tahlil edilecektir. Bu tahlilde bilhassa 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6 maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde yer alan "*Aksine hareket edenlere bir daha silâli rühsatı verilmaz*" ibaresinin anayasa aykırılığı savıyla ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddiye alınmadığı davalardan hareket edilerek, hem söz konusu kanun hükmü hem de ilk derece mahkemelerinin Anayasa'ya aykırılık iddiaları karşısındaki tutumları eleştiri konusu yapılacaktır.

Ş 1. SOMUT NORM DENETİMİNİN HUKUK DEVLETİNDE SAHİP OLDUĞU ÖNEM

Kanunların Anayasa'ya uygunluğunun denetlenmesi, hukuk devletinde önemli bir gereklilik olup, kişiler için, taraf oldukları bir davada uygulanacak kanun hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasında bulunabilmek ve konuyu Anayasa Mahkemesi önüne taşıyabilmek önemli bir hukuki teminat teşkil eder. Kanunların Anayasa'ya uygunluğu denetiminin en etkili yöntemlerinden biri de, "itiraz" veya "def'i" (*exceptio*) yolu olarak da bilinen somut norm denetimidir. Gerçekten kanunların Anayasa'ya uygunluğunun denetlenmesinde soyut norm denetiminin kişi hak ve hürriyetleri bakımından her zaman yeterli olmadığı gerçeği karşısında, itiraz yoluyla mahkemeler eliyle gerçekleştirilen somut norm denetiminin önemi giderek artmaktadır. Hiç kuşkusuz bunda, soyut norm denetiminden (iptal davası yolundan) farklı olarak somut norm denetimine, Anayasa'ya aykırılığı ileri sürülen kanun maddesinin uygulandığı davada mahkemece re'sen veya davanın taraflarının talebi üzerine ve davanın her aşamasında² (belli bir süre sınırı olmadan) başvurulabilmesinin de payı büyüktür.

Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme yetki Anayasada herkese değil, sadece Anayasada sayılan belirli makam, kurum ve topluluklara tanınmış ve iptal davasının açılması belirli koşullara bağlıdır.

1. Anayasa Mahkemesi Kanununa Göre Türk Anayasa Hukuku, İstanbul 2009, s. 500-501; Teziç, Erdoğan: Anayasa Hukuku, İstanbul 2007, s. 201.

2. Anayasa'ya aykırılık iddiası kamu düzenine ilişkin olduğundan ve derdest davalarda uygulanacak kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığı yargılamanın her aşamasında ortaya çıkabileceğinden, adli yargı ilk derece hukuk mahkemelerinde hem davacı hem de davalı Anayasa'ya aykırılık iddiasını sadece ön inceleme aşamasında değil (HMK m. 137-141) hüküm kesinleşinceye kadar yargılamanın her aşamasında ileri sürebilir (Kuru-Uslu: 6312; Özbudun s. 427).

mıştır (AY m. 150-151). Oysa somut norm denetimini tahrik edecek kişilerde bir tahdit olmadığı gibi, bu yola başvurunun hak düşürücü bir süreye tâbi olmaması, Anayasa'ya aykırılık iddialarının bu yolla ileri sürülmesini kolaylaştırmakta ve itiraz yoluna daha fazla başvuru olmasını sağlamaktadır.

Bu yönüyle somut norm denetimi, soyut norm denetimine (iptal davasına) nazaran daha kolay, yaygın ve sık başvurulmuş, bu sayede de Anayasa'ya aykırı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerin ayıklanması suretiyle, temel hak ve hürriyetlerin korunmasında daha etkin olması beklenen bir Anayasa'ya uygunluk denetimi yoludur³.

Anayasa Mahkemesinin bir kararında belirtildiği üzere Anayasa koyucunun somut norm denetimiyle güttüğü amaç, iptal davası müessesesinin varlığına rağmen, her nasılsa yürürlükte kalabilmiş Anayasa'ya aykırı hükümler yüzünden, hak arayan kişilerin haksızlıklara uğramalarını önlemektir. Mahkemelerin Anayasa'ya aykırı gördükleri hükümleri uygulamaktan kaçınmaları, Anayasa'nın üstünlüğü ilkesinin bu alanda da korunmasını sağlamaktadır. Nitekim derdest bir davada itiraz yolu işletilerek Anayasa Mahkemesine başvurulmasına karar verilene kadar, Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunan tarafın somut ve şahsî durumu ön plandayken, Anayasa Mahkemesine başvurulmasından itibaren bu somut ve şahsî durum Anayasa Mahkemesinde etkinliğini kaybetmekte; bunun yerini soyut, genel ve objektif bir nitelik almaktadır. Anayasa Mahkemesinin önünde önem kazanan ve incelenmesi gereken husus, derdest davanın taraflarının bu işleminden yararlanıp yararlanmayacakları değil, kuralların muhakemesi yapılarak, Anayasa'ya aykırılık varsa, o kural iptal edilmek suretiyle Anayasa'nın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesinin egemen kılınmasıdır. Bu nedenlerle, Anayasa'ya aykırılık savlarının Anayasa Mahkemesi önüne getirilmesi yolunu açan 1982 Anayasasının 152. maddesiyle güdülen temel amacın, kişilerin haklarının korunması yanında, bu yolla, Anayasa'ya aykırı kuralların iptaline de olanak vermek suretiyle, kamu düzeninin ve o düzenin temelini oluşturan Anayasa'nın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkesinin himayesi olduğu kabul edilmektedir⁴.

Somut norm denetimi, temel hak ve hürriyetlerin korumasındaki bu öneminden ve hukuk düzenindeki Anayasa'ya aykırı kuralları ayıklama yönündeki işlevinden dolayı, usûl sorunları yüzünden kullanılamaz hâle gelmemeli

3. Gerek, Şahnaz/Aydın, Ali Rıza: İptal Davaları ve İtiraz Başvurularında Usulün Anayasal Denetime Etkisi (Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2006, s. 329-357), s. 332; Karagülmez, Ali: İptal Davaları ve İtiraz Başvurularında İlk İnceleme Aşaması (Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2006, s. 191-218), s. 206; Tülen, Hikmet: Türk Anayasa Yargısı Sisteminin Başlıca Özellikleri ve Sistemde Reform Arayışları (Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2006, s. 149-189), s. 160-161.

4. Anayasa Mahkemesi E. 1981/10, K. 1983/16, K.T. 08.12.1983, RG: 07.08.1984-18482.

ve Anayasal denetimi olumsuz yönde etkilememelidir⁵. Buna rağmen tatbikatta somut norm denetimi, temel hak ve hürriyetlerin korunmasındaki bu önemine rağmen, beklendiği kadar kolay işletilememekte ve mahkemelerin bu yola başvurmakta *direnci* sebebiyle yeteri kadar etkin kullanılamamaktadır. Kanunların Anayasa'ya uygunluğunun denetlenmesinde, kanunun uygulanmakta olduğu somut olayla ilgili dava yoluyla yapılacak bu somut norm denetimi, günümüzde ne yazık ki yeterince etkin kullanılamamaktadır. Kanımca Anayasa'ya aykırılık itirazının kabulünde mahkemelerin aşırı çekingen davranarak, genelde Anayasa'ya aykırılık iddiasını ciddî görmeme eğiliminde olmalarının sebepleri arasında, mahkemelerin ağır iş yükü altında çalışması olduğu gibi, Anayasa Mahkemesinin iş yükünü artırmamak düşüncesi de vardır.

Tatbikatta somut norm denetiminin gerektiği ölçüde işlevsel olarak kullanılmadığı tezi, bu makalede somut olaylardan verilen örneklerle desteklenerek işlenmiştir. Gerçekten bu durumun örneklerinden biri, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun⁶ görülmektedir. Aşağıda, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunun Anayasa'ya aykırılığı ileri sürülen bir hükmünün uygulandığı ayrı davalardan hareketle, Anayasa Yargısı'nda somut norm denetiminin etkinliği üzerine bir tartışma açılması hedeflenmiştir.

Ş 2. ATEŞLİ SİLAHLAR VE BIÇAKLAR İLE DİĞER ALETLER HAKKINDA KANUNDA Anayasa'ya AYKIRILIK SORUNU

A) Ruhsat Sahibinin Silâh Taşıma Ruhsatı Veriliş Sebeplerinin Ortadan Kalktığını Bildirme Yükümlülüğü

6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun (ASBHK), ateşli silâhlarla mermilerinin ve bıçaklarla salt saldırı ve savunmada kullanılmak üzere özel olarak yapılmış bulunan diğer aletlerin ülkeye sokulması, yapılması, satılması, satın alınması, taşınması veya bulundurulmasını düzenlemektedir (ASBHK m. 1).

Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunun 7. maddesinin 5. bendine göre, Bakanlar Kurulunca çıkarılacak yönetmelikte belirlenecek esaslara göre valiler tarafından verilecek izin vesikasını alanlar ateşli silah taşıyabilirler.

Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yönetmeliğin, taşıma ruhsatı verilebilecek diğer meslek mensuplarını düzenleyen 9. maddesinin

5 Gerek/Aydın s. 332.

6 RG: 15.07.1953, Sayı: 6136.

(h) bendine göre de, yıllık satış tutarı (cirosu) her yıl Bakanlıkça tespit edilecek miktara ulaşan sermaye şirketlerinin yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile genel müdür ve yardımcılara valiler, silâh taşıma ruhsatı verebilir.

6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrası şu hükmü içermektedir:

"MADDE 6 - (Değişik: 3684 - 22.11.1990) *Bu Kanun kapsamına giren silahlar için verilen taşıma ve bulundurma ruhsatları yenileme harcı alınmak şartı ile beş yıl için geçerlidir. Ruhsatların verilmiş sebeplerinin ortadan kalkması hâlinde ruhsat sahibi durumu ruhsatı veren makama altı ay içinde bildirmekle yükümlüdür. Aksine hareket edenlere bir daha silâh ruhsatı verilmez*".

Görüldüğü gibi 6136 sayılı Kanununun 6. maddesinde, Kanunda öngörülen silâh taşıma ruhsatı verilmiş sebeplerinin ortadan kalkması halinde, ruhsat sahibinin durumu ruhsatı veren makama altı ay içinde bildirmekle yükümlü olduğu belirtilmiştir. Silâh taşıma ruhsatı verilmiş sebeplerinin ortadan kalktığını bildirim yükümlülüğüne uymayan silâh taşıma ruhsatı sahibine ise *bir daha silâh ruhsatı verilmeyeceği* ifade edilerek, silâh taşıma ruhsatı sahibi hakkında çok ağır (şiddetli) bir yaptırım öngörülmüştür.

B) Bildirim Yükümlülüğüne Uymayan Ruhsat Sahibi Hakkında Kanunda Öngörülen İdari Yaptırımın Anayasa'ya Aykırılığı

6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde yer alan, "*Aksine hareket edenlere bir daha silâh ruhsatı verilmez*" hükmü, açıkça Anayasa'ya aykırı olduğundan iptal edilmelidir.

Kanunda, ruhsatların verilmiş sebeplerinin ortadan kalkması hâlinde ruhsat sahibinin bu durumu, ruhsatı veren makama altı ay içinde bildirmekle yükümlü olduğu belirtildikten sonra, bu yükümlülüğe uymamanın yaptırımı düzenlenmiş ve "*Aksine hareket edenlere bir daha silâh ruhsatı verilmez*" şeklinde çok ağır bir idari müeyyide öngörülmüştür. Zira silâh ruhsatı sahibi, silâh taşıma ve bulundurma ruhsatlarının verilmiş sebeplerinin ortadan kalkmış olduğunu, altı ay içinde ruhsatı veren makama bildirmediği takdirde, "*bir daha ömür boyu silâh ruhsatı alamama*" yaptırımına ve ömür boyu sürecek olan bir *hak mahrumiyetine* maruz kalmaktadır. Görüldüğü gibi, Kanunun ruhsat sahibine yüklediği, "ruhsatın verilmiş sebebinin ortadan kalktığını bildirim yükümlülüğü"nin yerine getirilmemesi fiiliyle, bu yükümlülüğün ihlali sebebiyle ruhsat sahibine uygulanan yaptırım arasında orantı (yani yükümlülük ve yaptırım dengesi) yoktur.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8 ilâ 11. maddeleri ile Ek Birinci Protokolün 1. maddesi hükümlerinde yer alan ölçülülük ilkesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Topuluğu Adalet Divanı kararlarında, yaptırım ve yükümlülüklerin denetiminde kullanılmaktadır. Avrupa Birliği Hukuku bakımından hukukun genel ilkesi kapsamında değerlendirilen ölçülülük ilkesi, Anayasa'nın 13 ve 15. maddelerinde yer alarak pozitif hukuk kuralı hâline gelmiştir⁷.

Anayasanın, temel hak ve hürriyetlerin sınırını gösteren 13. maddesinde ifade edildiği üzere *"Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın, yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz"*.

Ölçülülük ilkesi, temel hakların sınırlanmasının denetiminde kullanılan kistaslardandır. Aynı zamanda ölçülülük ilkesi, anayasal düzeyde korunan iki hak arasında çatışma olması hâlinde, yorum ilkesi olarak da kullanılmaktadır. Kamu gücünü sınırlayarak temel hak ve hürriyetleri teminat altına alma amacı taşıyan ölçülülük ilkesi kapsamında yapılacak denetimde, izlenen amaç ulaşmak için kullanılan aracı, bir değer ölçüsüne göre değerlendirme yapıdır⁸. Ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak temel hak sınırlandırmasında kullanılan araç, sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli ve sınırlama amacı bakımından gerekli olmalı ve amaçla araç ölçüsüz bir oran içinde olmalıdır. Başka bir ifadeyle yaptırım, "elverişli" ve "zorunlu" olmalı, amaç (yükümlülüğe) göre "dengeli bir orantı içinde" kalmalıdır⁹.

Anayasa Mahkemesi kararlarına göre ölçülülük, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanma amaçları ile araç arasındaki ilişkiyi yansıtır. Ölçülülük denetimi, ulaşılmak istenen amaçtan yola çıkılarak bu amaçı ulaşmak için seçilen araçların denetlenmesidir¹⁰.

Anayasa Mahkemesi kararlarında ölçülülük ilkesinin unsurları şu şekilde formüle edilmektedir:

7. Gören s. 398; Metin, Yüksel; Ölçülülük İlkesi Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İnceleme, Ankara 2002, s. 20-21; Oğurlu, Yücel; AİHM Kararları ve Türk İdare Hukukunda Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanmasında Bir Yargısal Denetim Ölçütü Olarak "Ölçülülük İlkesi" (Prof. Dr. Turhan Tüfan Yüce'ye Armağan, İzmir 2001, s. 485-521), s. 493-494; Özbudun s. 114-115; Tanör/Yüzbaşıoğlu s. 144-145.
8. Metin s. 141 vd.; Oğurlu s. 21, 36 vd.; Serozan, Rona; Medeni Hukuk, Genel Bölüm, İstanbul 2005, s. 25.
9. Gören s. 398-399; Gözler s. 248; Oğurlu s. 486, 491-494; Özbudun s. 114-115; Sungur, Özkan, Meral; İcra Hukukunda Oranlık İlkesi (Prof. Dr. Turhan Tüfan Yüce'ye Armağan, İzmir 2001, s. 177-203), s. 177-179; Tanör/Yüzbaşıoğlu s. 145; Yıldırım, M. Kâmil; Hukukunun Anayasa ile İlişkisi ve Ölçülülük İlkesi (MÜHİF-HAD 1989/1-3, s. 98-115).
10. Anayasa Mahkemesinin 20.02.2014 Tarihli ve 2012/1051 Başvuru Numaralı Kararı, RG, 19.03.2014-28946.

"Kanun koyucu, düzenlemeler yaparken hukuk devleti ilkesinin bir gereği olan ölçülülük ilkesiyle bağlıdır. Bu ilke ise 'elverişlilik', 'gereklilik' ve 'orantılılık' olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. 'Elverişlilik', başvuru olan önlemin ulaşılmak istenen amaç için elverişli olmasını, 'gereklilik' başvuru olan önlemin ulaşılmak istenen amaç bakımından gerekli olmasını ve 'orantılılık' ise başvuru olan önlem ve ulaşılmak istenen amaç arasında olması gereken ölçüyü ifade etmektedir. Bir kurala uyulmaması nedeniyle kanun koyucu tarafından öngörülen yaptırım ile ulaşılmak istenen amaç arasında da 'ölçülülük ilkesi' gereğince makul bir dengenin bulunması zorunludur"¹¹.

Anayasa hukukunda hukuk devleti ilkesi ve temel haklara dayandırılan ölçülülük ilkesi¹² ile temel hak ve hürriyetler güvence altına alınmakta, sınırlandırılan hak ve hürriyetler arasında denge kurulması ve mümkün olduğunca sınırlanan hak ve hürriyete az zarar verilmesi amaçlanmaktadır¹³.

Ceza yaptırımlarında olduğu gibi idari yaptırımlarda da idare tarafından, ortaya çıkan zararın ağırlığı ile orantılı (dengeli) bir yaptırım uygulanmalıdır. Bu husus doktrinde şu şekilde açıklanmıştır:

"Gerçekten, idari yaptırımlar da, idari ihlalin doğurduğu zararın genişliği ile orantılı bir yaptırım uygulanmasını gerektirir. Gerek ceza yaptırımları, gerekse idari yaptırımlarda hukuka aykırı eylemle yaptırım arasında adalet ve hakkaniyet ilkelerine uygunluk bulunmalıdır. İdarenin hürriyeti bağlayıcı cezalara yetkili olmaması, -her ne kadar hakkın özü kavramı 1982 Anayasasında yer almasa da-, 'hakkın özüne dokunur' nitelikte ya da temel hakları etkileyen alanlarda bir idari yaptırım uygulanması 'ölçülülük' kapsamında düşünülebilir. Kuşkusuz, idari yaptırımları basit ya da küçük ihlaller olarak nitelendirdikten sonra, bunlar için hürriyeti bağlayıcı ya da bazı temel hakları ortadan kaldıran ya da kullanılamaz hâle getiren bir yaptırım uygulanması ölçüsüz olarak nitelendirilebilir"¹⁴.

Doktrinde isabetli olarak tespit edildiği gibi, basit ya da küçük ihlaller karşılığında kanunda öngörülen idari yaptırımlar, temel hakları ortadan kaldıran ya da kullanılamaz hâle getiren bir nitelikte veya ağırlıktaysa, bu yaptırımın ölçülülük ilkesine aykırı olacağı açıktır. Bu bağlamda yukarıda görüldüğü gibi, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesindeki hüküm, *yükümlülük ve yaptırımın ölçüsüz bir oran içinde bulunmasına* yol açmış ve kısıtlama için kullanılan araçla amaç

11 Anayasa Mahkemesi, E. 2013/32, K. 2013/112, K.T. 10.10.2013, RG: 31.12.2013-28868.

12 Gören s. 398. Karş. Gözler s. 250-251.

13 "Ölçülülük ise amaç ve araç arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gereğini ifade eder. Ölçülülük, aynı zamanda yasal önlemin sınırlama amacına ulaşmaya elverişli olmasını, amaç ve aracın ölçülü bir oranı kapsamasını ve sınırlayıcı önlemin demokratik toplum düzeni bakımından zorunluluk taşımamasını da içeren bir ilkedir" (Anayasa Mahkemesi, E. 2013/67, K. 2013/164, K.T. 26.12.2013, RG: 27.03.2014-28954).

14 Oğurlu s. 502.

arasında hak ve özgürlüğü en az sınırlayacak dengeli bir orantı kurulamamıştır. Demokratik toplum düzeni bakımından zorunluluk taşımayan bu yaptırım, 6136 sayılı Kanunun kişilere tanıdığı, silâh ruhsatı alma hak ve hürriyetini tamamen ortadan kaldırdığından, cezalandırmak istediği fiile mukâyese edildiğinde çok ağırdır.

Silâh taşıma ruhsatı verilmiş sebeplerinin ortadan kalktığını bildirim yükümlülüğünün ihlâlinin yaptırımı, "*bir daha silâh ruhsatı alamama*" şeklinde *ömür boyu sürecek bir hak yoksunluğu* olmamalıdır. 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde, ruhsat sahibinin toplum hayatı içerisinde, vazifesi ve statüsü gereği silâh taşıma ihtiyacı ve zarureti içinde olabileceği göz ardı edilerek, silâh ruhsatı alma hakkı *bütünüyle ve ömür boyu* yasaklanmıştır. Böylece, ölçülülük ilkesine aykırı biçimde silâh ruhsatı alma hürriyeti yok edilmiştir. Oysa kamu düzeni ve toplum menfaatini korumak maksadıyla, silâh ruhsatı sahiplerinin ruhsatın verilmiş sebebinin ortadan kalktığını ruhsatı veren makama bildirmesini (bildirim yükümlülüğünü) amaçlayan bu maddede, belli bir süreyle hak yoksunluğu öngörülse ve örneğin, "*aksine hareket edenlere beş yıl süreyle silâh ruhsatı verilmez*" şeklinde bir hükümle ölçülü bir idari yaptırıma yer verilseydi, yükümlülük ile yaptırım arasındaki denge gözetilerek, yaptırım ölçülülük ilkesine uygun biçimde belirlenmiş olacaktı. Mevcut düzenlemede kısıtlamada başvurulan araç, sınırlama amacını gerçekleştirmek için gerekli değildir ve yükümlülük ile yaptırım, ölçüsüz bir oran içindedir.

6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin değiştirilmesi için 17.02.2012 tarihinde TBMM başkanlığına verilen kanun teklifinde, ruhsatın verilmiş sebebinin ortadan kalktığını bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişiler için meri Kanunda öngörülen yaptırımın ağır olduğu ve ceza hukukunun genel ilkelerinden olan orantılılık ilkesiyle bağdaşmadığı vurgulanmıştır¹⁵. Bu sebeple Kanun teklifinde, bu bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişilerin idari para cezası türündeki bir idari yaptırımla cezalandırılması amaçlanmıştır. Söz konusu kanun teklifi isabetli olup, kanun teklifinin kısa sürede kanunlaşması, Anayasa'ya aykırı bir normun hukuk dünyasından kaldırılmasına hizmet edecektir.

C) Anayasa Mahkemesinin 29.12.2011 Tarih ve E. 2010/104, K. 2011/180 Sayılı Emsal İptal Kararı

Anayasa Mahkemesinin, 13.10.1983 günlü, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 48. maddesinin, 8.1.2003 günlü, 4785 sayılı Kanun'un 3. maddesiyle değiştirilen altıncı fıkrasında yer alan "*...sürücü belgeleri süresiz olarak*

15 <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-1504.pdf>

alınır." ibaresinin, Anayasa'nın 23. maddesine aykırılığı savıyla iptali istemiyle yapılan Anayasa'ya aykırılık itirazını kabul eden kararı, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesindeki yaptırımın da Anayasa'ya aykırı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Anayasa Mahkemesinin 29.12.2011 tarihli kararına konu olan itiraz başvurusunda, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 48. maddesinin altıncı fıkrasında yer alan şu hükmün Anayasa'ya aykırılığı ileri sürülmüştür:

"(Değişik fıkra: 08/01/2003 - 4785 S.K./3. md.) Uyuşturucu ve keyif verici maddeleri olarak araç kullananlara, eylemi başka bir suç oluştursa bile ayrıca, altı ay hafif hapis cezası ile birlikte 532 600 000 lira hafif para cezası uygulanır ve sürücü belgeleri süresiz olarak geri alınır."

Anayasa Mahkemesi, 29.12.2011 tarihli kararında, KTK m. 48, 6'nun yukarıdaki hükmünün Anayasa'ya aykırılığı iddiası hakkında şu kararı vermiştir:

"2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 1. maddesinde, Kanun'un amacı karayollarında can ve mal güvenliği yönünden trafik düzeninin sağlanması ve trafik güvenliğini ilgilendiren tüm konularda alınacak önlemlerin belirlenmesi olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda trafik düzeni ve güvenliğinin sağlanması amacıyla Kanun'un 'alkollü içki, uyuşturucu ve keyif verici maddelerin etkisi altında araç sürme yasağı' başlıklı 48. maddesinde uyuşturucu veya keyif verici maddeleri almış olanlar ile alkollü içki almış olması nedeniyle güvenli sürme yeteneklerini kaybetmiş kişilerin kara yolunda araç sürmelerinin yasak olduğu belirtilmiştir. Maddenin itiraz konusu ibareyi de içeren son fıkrasında ise uyuşturucu ve keyif verici maddeleri olarak araç kullananlara, eylemi başka bir suç oluştursa bile ayrıca, altı ay hafif hapis cezası ile hafif para cezası uygulanacağı ve sürücü belgelerinin süresiz olarak geri alınacağı kural altına alınmıştır.

Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti eylem ve işlemleri hukuka uygun, insan haklarına saygılı, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık olan devlettir.

Yasakoyucu, kamu düzeninin korunması amacıyla ceza hukuku alanında düzenleme yaparken Anayasa'ya ve ceza hukukunun temel ilkelerine bağlı kalmak koşuluyla toplumda hangi eylemlerin suç sayılacağı ve suç sayılan bu eylemlerin hangi tür ve ölçüde cezai yaptırıma bağlanacağı konusunda anayasal sınırlar içinde takdir yetkisine sahiptir. Bu yetki, idari yaptırımlar bakımından da geçerlidir. Bu bağlamda hukuk devletinde, ceza hukuku alanında

olduğu gibi idari yaptırımlara ilişkin düzenlemelerde de kuralların, önleme ve iyileştirme amaçlarına uygun olarak ölçülü, adil ve orantılı olması gerekir.

Ceza hukukunda, doğrudan doğruya bir suçun karşılığı olmak üzere öngörülen asli cezanın yanında, bu cezanın etkisini artırmak, suç işlenmesinde caydırıcılığı sağlamak için, asli cezaya ek olarak kimi hak yoksunlukları da getirilmiştir. Ancak, ceza hukuku alanında olduğu gibi hak yoksunluğu getiren diğer düzenlemelerde de hukuka aykırı eylem ile yaptırım arasında adalet ve hakkaniyet ilkelerine uygunluk bulunmalıdır.

İtiraz konusu kuralın, toplumun, refah, huzur ve mutluluğunu etkileyen trafik kazalarının önlenmesini sağlamak, dolayısıyla kişilerin can ve mal güvenliğini ve kamu düzenini korumak amacıyla öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Bu düzenlemenin anayasal sınırlar içinde yasa koyucunun takdirinde olduğu açıktır. Ancak itiraz konusu kuralda, sürücü belgesinin geri alınmasının düzenlendiği diğer kuralların aksine muayene ve tedavi tedbirine yer verilmemesi, kişinin tedavi ve ıslah olması hâlinde sürücü belgesi almasına imkan tanınmaması, güvenli sürüş yeteneğini kaybetme ölçütüne yer verilmemesi ve belirli sürelerle kademelendirmenin de yapılmaması nedeniyle kuralın hakkaniyete aykırı sonuçlar doğuracağı açıktır. Ayrıca, yaptırımlarda güdülen asıl amacın işlediği suçtan dolayı kişinin ıslah olmasını sağlayıp tekrar topluma kazandırılması olduğu dikkate alındığında, itiraz konusu kuralın süresiz bir hak yoksunluğu getirilmesi, yaptırımların ıslah edici yönüyle de bağdaşmamaktadır.

Açıklanan nedenlerle kural, Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti ilkesine aykırıdır. İptali gerekir"¹⁶.

Anayasa Mahkemesinin yukarıda zikredilen 29.12.2011 tarihli kararı, silah ruhsatının verilmiş sebebinin ortadan kalktığını bildirim yükümlülüğünü ihlâl eden ruhsat sahibi hakkında, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasında öngörülen yaptırımın Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti ilkesine aykırı olduğunu ortaya koymaktadır.

Anayasa Mahkemesinin bu emsal kararına konu olayda, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 48. maddesinin altıncı fıkrasında yer alan "...sürücü belgeleri süresiz olarak geri alınır" ibaresinin, Anayasa'ya aykırı olduğuna hükmedilmiştir. Anayasa'ya aykırı olduğu açık olan, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde de "*Aksine hareket edenlere bir daha silah ruhsatı verilmeyecektir*" şeklinde bir yaptırım vardır. Görüldüğü gibi, gerek 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 48. maddesinin altıncı fıkrasında gerek 6136 sayılı Ateşli

16 Anayasa Mahkemesi, 2010/104, K. 2011/180, K.T. 29.12.2011, RG: 19.05.2012-28297.

Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde yer verilen yaptırım mahiyeti itibariyle aynıdır ve yükümlülüğü ihlâl eden kişi (fail) hakkında süresiz bir hak yoksunluğu öngörmektedir.

Anayasa Mahkemesinin emsal nitelikteki 29.12.2011 tarih ve E. 2010/104, K. 2011/180 sayılı iptal kararında Kanun koyucunun, kamu düzeninin korunması amacıyla ceza hukuku alanında düzenleme yaparken sahip olduğu takdir yetkisine idari yaptırımlar bakımından da sahip olduğu belirtilirken; hukuk devletinde, ceza hukuku alanında olduğu gibi idari yaptırımlara ilişkin düzenlemelerde de kuralların, önleme ve iyileştirme amaçlarına uygun olarak ölçülü, adil ve orantılı olması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Anayasa Mahkemesinin haklı olarak belirttiği gibi, "ceza hukuku alanında olduğu gibi hak yoksunluğu getiren diğer düzenlemelerde de hukuka aykırı eylem ile yaptırım arasında adalet ve hakkaniyet ilkelerine uygunluk bulunmalıdır". Bu esas kapsamında Anayasa Mahkemesi, yaptırımlarda güdülen asıl amacın, işlediği suçtan dolayı kişinin ıslah olmasını sağlayıp tekrar topluma kazandırılması olduğuna dikkat çekerek, itiraz konusu kuralla süresiz bir hak yoksunluğu getirilmesinin, yaptırımların ıslah edici yönüyle de bağdaşmadığını haklı olarak ifade etmiş ve hükmün, Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu neticesine varmıştır.

Anayasa Mahkemesinin, yukarıda zikredilen 29.12.2011 tarih ve E. 2010/104, K. 2011/180 sayılı iptal kararı, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi bakımından emsal teşkil edecek niteliktedir. Zira, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde yer alan, "Aksine hareket edenlere bir daha silâh ruhsatı verilmez" hükmü de, tıpkı Anayasa Mahkemesince iptal edilen, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 48. maddesinin altıncı fıkrasında yer alan "... sürücü belgeleri süresiz olarak geri alınır" ibaresinde olduğu gibi, süresiz bir hak yoksunluğu getirmekte ve yaptırımların ıslah edici yönüyle bağdaşmamaktadır. Bu bağlamda, "ruhsatın verilmiş sebebinin ortadan kalktığını bildirim yükümlülüğü" nün yerine getirilmemesi fiiliyle (hukuka aykırı fiille), bu yükümlülüğün ihlâli sebebiyle ruhsat sahibine uygulanan (bir daha silâh ruhsatı verilmemesi şeklindeki) idari yaptırım arasında adalet ve hakkaniyet ilkelerine uygun bir orantı (yükümlülük ve yaptırım dengesi) olmadığı açıktır.

Silâh ruhsatı sahibinin, "ruhsatın verilmiş sebebinin ortadan kalktığını bildirim yükümlülüğü" nün ihlâlinin yaptırımı, "bir daha silâh ruhsatı alamama" şeklinde ömür boyu sürecek bir hak yoksunluğu olmamalıdır. Kanunda, bildirim yükümlülüğünü ihlâl eden silâh ruhsatı sahibi hakkında bir hak yoksunluğu

öngörülebilecekse, bu belirli sürelerle kademelendirilerek yapılmalı, silâh ruhsatı sahibinin onarıcı adalet anlayışı çerçevesinde yaptığı hatadan pişmanlık duyarak bu hatayı tekrarlamamasına matuf bir idari yaptırım benimsenmelidir. Böylece belli bir süre silâh ruhsatı alamayan silâh ruhsatı sahibi, bu süre bittiğinde ve kanunda aranan koşullara sahip olduğunda tekrar silâh ruhsatı alabilmelidir.

Ş 3. ATEŞLİ SİLAHLAR VE BIÇAKLAR İLE DİĞER ALETLER HAKKINDA KANUN'UN 6. MADDESİNİN BİRİNCİ FIKRASININ SON CÜMLESİNİN Anayasa'ya AYKIRLIĞININ İLERİ SÜRÜLMESİ

A) İlk Derece Mahkemesinde İtiraz Yoluyla İleri Sürülen Anayasa'ya Aykırılık İddiasının İncelenmesi Zorunluluğu

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un¹⁷ 40. maddesinde, Anayasa'ya aykırılığın itiraz yoluyla mahkemelerce ileri sürülmesi düzenlenmiştir. Buna göre bir davaya bakmakta olan mahkeme, o dava sebebiyle uygulanacak bir kanun hükmünü Anayasa'ya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, tarafların bu konudaki iddia ve savunmalarını ve kendisini bu kanıya götüren görüşünü açıklayan kararı Anayasa Mahkemesi Başkanlığına gönderir (AMKYUHK m. 40, 1).

Ankara 10. İdare Mahkemesinin E. 2011/2050 sayılı davasında, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi uygulanacak norm olduğundan, Anayasa'ya aykırılık itirazında bulunulmuş¹⁸ ve talep sonucu şu şekilde formüle edilmiştir:

1. "Ankara Valiliğinin, müvekkilim hakkındaki, 21.09.2011 tebliğ tarihli ve 33737 dosya numaralı, silah taşıma ruhsatının iptali ve tekrar ruhsat vermeme işleminin öncelikle yürütülmesinin durdurulmasına,

17 RG: 03.04.2011, Sayı: 27894.

18 Dava konusu idari işlemin iptalini isteyen davacı, yıllık satış tutarı (cirosu) her yıl Bakanlıkça tespit edilecek miktara ulaşan bir Anonim Şirketin genel müdürüyken silâh taşıma ruhsatı almış, daha sonra bu vazifesinden ayrılmasına rağmen, ruhsatların verilmiş sebeplerinin ortadan kalkmış olduğunu, valiliğe altı ay içinde bildirmeyi ihmal etmiştir. Bundan sonra davacı tekrar Anonim Şirketin genel müdürü seçildiğinde, silâh taşıma ruhsatı almak için Ankara valiliğine başvurmuş, fakat talebi, ruhsatların verilmiş sebeplerinin ortadan kalkmış olduğunu ruhsatı veren makama altı ay içinde bildirmeyerek kanundaki yükümlülüğü ihlal etmiş olduğu ve kendisine bir daha silâh ruhsatı verilemeyeceği gerekçesiyle reddedilmiştir. Red işlemi vali yardımcısı tarafından tesis edildiğinden, idari işlem yetki yönünden hukuken aykırı olmuştur. Davacı, idare mahkemesinde açmış olduğu iptal davasında, hakkında uygulanan idari yaptırımın dayanağı olan, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi hükmünün Anayasa'ya aykırılığını iddia etmiştir.

2. *Hukuka aykırı olan silah taşıma ruhsatının iptali ve ruhsat verilmeme işleminin iptaline,*

3. *Davada uygulanacak olan 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi hükmünün, yükümlülük ve yaptırım dengesini gözetmediği için Anayasa'ya aykırı olması sebebiyle dosyanın, Anayasa'ya aykırılık iddiasının incelenmesi amacıyla mahkemenizce Anayasa Mahkemesi Başkanlığına gönderilmesine,*

4. *Derdest davada, Anayasa Mahkemesi Başkanlığının incelemesinin bekletici mesele sayılmasına,*

5. *Yargılama giderleri ile ücreti vekâletin davalı idareye yüklenmesine karar verilmesini vekâleten arz ve talep ederim".*

Ankara 10. İdare Mahkemesinin E. 2011/2050 sayılı davasında, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinin Anayasa'ya aykırı olduğu itiraz yoluyla ileri sürülmüşse de, bu itirazın esası hakkında ilk derece mahkemesince *müspet veya menfi hiçbir karar tesis edilmeden* esas hakkında hüküm kurulmuş ve dava konusu idari işlem, yetki yönünden hukuka aykırı bulunarak iptal edilmiştir.

Benzer şekilde, bu davanın ardından aynı konuda ikame edilen, Ankara 2. İdare Mahkemesinin E. 2013/819 sayılı iptal davasında da, 6136 sayılı Kanunun aynı hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğu itiraz yoluyla ileri sürülmüşse de, bu itiraz hakkında ilk derece mahkemesince *müspet veya menfi hiçbir karar tesis edilmeden*, davanın esası hakkında hüküm kurulmuştur.

Bu davaların her ikisinde de, ciddî olduğu tartışmasız olan bir Anayasa'ya aykırılık itirazında bulunulmasına rağmen, ilk derece mahkemeleri bu itirazları kabul veya reddetmediği gibi, değerlendirmeye dahi almamışlar, adeta Anayasa'ya aykırılık itirazını *görmezden gelmişlerdir*. Hâlbuki Anayasa, "Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde karnamenin hükümlerini Anayasa'ya aykırı görürse... Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır" diyerek (AY m. 152) hâkime, uygulayacağı her kanun hükmünün Anayasa'ya uygun olup olmadığını kendiliğinden araştırma yükümlülüğü yüklemiştir. Doktrinde haklı olarak işâret edildiği üzere, uygulayacağı her kanun hükmünün Anayasa'ya uygunluğunu araştırmak, hâkimin görevleri arasındadır. Doktrinde bu hususta şu haklı tespitler yapılmıştır:

"Önüme getirilen bir olaya uygulanacak kanun hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğunu 'gören' bir hâkim, görevinden ötürü (resen) davayı durduracak, bu kanısını gerekçeli bir karar şeklinde ve dava dosyasındaki ilgili diğer belgelerle birlikte Anayasa Mahkemesine bildirecek ve onun kararını bekleyecektir.

Bu durumda; hâkimin bir kanun hükmünü uygulaması, ancak o hükmü Anayasa'ya uygunluk bakımından bir denetimden geçirmesinden sonra mümkündür ve söz konusu hükmü Anayasa'ya uygun bulduğu anlamını taşır"¹⁹.

Anayasanın hâkime yüklediği, "uygulayacağı kanun hükmünün Anayasa'ya uygun olup olmadığını kendiliğinden araştırma yükümlülüğü" karşısında, davanın taraflarının ileri sürdüğü Anayasa'ya aykırılık itirazı hakkında hareketsiz kalmasına, hukuk devletinde haklı bir gerekçe bulabilmek mümkün değildir. Anayasa'nın 152 ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 40. maddesinde, Anayasa'ya aykırılığın itiraz yoluyla mahkemelerce ileri sürülmesi düzenlenmiştir. Buna göre ilk derece mahkemesinin, Anayasa'ya aykırılık itirazının ciddîliğini değerlendirmesi gerekirken, mahkemenin bu konuda hiçbir inceleme ve değerlendirme yapmaması, müspet veya menfî bir ara kararı tesis etmemesi hatalıdır. Davaya bakan mahkeme, davada uygulanacak kanun hükmünün Anayasa'ya uygunluğunu re'sen denetlemek ve varsa, Anayasa'ya aykırılık itirazının ciddî olup olmadığı yönünde bir ara kararı vermek zorundadır. 6216 sayılı Kanun m. 40, 2'de şu amir hüküm yer almaktadır:

"Taraflarca ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiası davaya bakan mahkemece ciddi görülmezse bu konudaki talep, gerekçeleri de gösterilmek suretiyle reddedilir. Bu husus esas hükümle birlikte temyiz konusu yapılabilir".

Görüldüğü gibi, 6216 sayılı Kanun m. 40, 2'nin emredici hükmü uyarınca ilk derece mahkemesinin, itiraz yoluyla taraflarca ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiası hakkında "gerekçelerini de göstermek suretiyle" bir ara kararı vermesi mecburîdir. Derdest davaya bakan mahkemenin, taraflarca ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiası hakkında müspet veya menfî yönde vereceği karar mahiyeti itibarıyla bir ara kararıdır. Zira yargılamaya son vermeyen, hâkimin davadan el çekmesi sonucunu doğurmayan, yargılamanın yürütülmesi ve devamına ilişkin münferit usûlî uyuşmazlıklar hakkında hâkimce dava derdestken verilen kararlar ara kararı (*Zwischenurteile; preliminary judgment, interlocutory judgment*) sayılır²⁰. Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunul-

19 Aybay s. 157.

20 Alangoya, Yavuz/Yıldırım, M. Kâmil/Deren-Yıldırım, Nevhis: Medenî Usul Hukuku Esasları, İstanbul 2009, s. 435; Karşlı, Abdurrahim: Medeni Muhakeme Hukuku, İstanbul 2012, s. 408; Koch, Harald: Germany (Recourse against judgments in the European Union, Civil Procedure in Europe, Vol. 2, The Hague 1999, s. 155-173), s. 158; Koch, Harald/Diedrich, Frank: Civil Procedure in Germany, München 1998, s. 87; Koch, Harald/Diedrich, Frank: Germany (International Encyclopedia of Laws Civil Procedure, Vol. 2, Alphen aan den Rijn 2006), s. 91; Kuru, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. 3, İstanbul 2001, s. 2898-2999; Muşul, Timuçin: Medenî Usul Hukukunda Ara Kararları (İcra ve İflâs Hukuku ile İlgili Makaleler-Hukukî Mütalâalar ve Bilirkişi Raporları, Ankara 2010, s. 63-91), s. 67; Tutumlu, Mehmet Akif: Hukuk Yargılamasında Hüküm ve Gerekçe, Ankara 2014, s. 18; Yılmaz, Ejder: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2013, s. 1316.

duğunda mahkeme, bu iddianın kabulü veya reddi hâlinde vereceği kararla davadan (işten) el çekmeyeceğinden, mahkemenin bir ara kararı vermesi gerekir²¹. Mahkemenin bu durumda verebileceği ara kararı konusunda iki seçeneği vardır²²:

1- Anayasa'ya Aykırılık İddiasının Ciddî Bulunması Sebebiyle Dava Dosyasının Anayasa Mahkemesine Gönderilmesi ve Anayasa Mahkemesinin Kararının Beklenilmesi Kararı

İlk seçenek, mahkemenin, taraflardan birinin ileri sürdüğü Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına varmasıdır. Bu durumda mahkeme, yargılamayı durdurarak dava dosyasının Anayasa Mahkemesine gönderilmesine ve Anayasa Mahkemesinin kararının beklenilmesine dair bir ara kararı tesis etmelidir. Anayasa'ya aykırılık iddiasını ciddî bulan mahkeme, *davada uygulanacak kanun hükmününün Anayasa'ya aykırı olduğu kanısında olmasa bile*, iptali istenen kural veya kuralların Anayasa'nın hangi maddelerine aykırı olduklarını açıklayan *gerekçeli başvuru kararının* aslını, başvuru kararına ilişkin tutanağın onaylı örneğini, dava dilekçesi, iddianame veya davayı açan belgeler ile varsa davalının Anayasa'ya aykırılık iddiası hakkındaki cevabını da havi dava dosyasının ilgili bölümlerinin onaylı örneklerini dizi listesine bağlayarak Anayasa Mahkemesine göndermelidir (AMKYUHK m. 40, 1). Böylece Anayasa Mahkemesine intikal eden itiraz başvurusu ilk incelemeye alınır²³.

İlk derece mahkemesinin itiraz yoluna başvurması "zorunlu bekletici sorun" hâlleri arasında olduğundan mahkeme, yapılmış olan itiraz başvurusunu (Anayasa Mahkemesinin kararını), derdest dava için beş ay müddetle bekletici mesele saymalıdır²⁴ (AY m. 152, 1; HMK m. 165, 1). Anayasa Mahkemesi, işin kendisine noksansız olarak gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını vermeli ve açıklamalıdır. Beş ay içinde karar verilmezse, ilgili mahkeme davayı yürürlükteki hükümlere göre sonuçlandırır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse ilk derece mahkemesi buna uymak zorundadır (AY m. 152, 3; AMKYUHK m. 40, 5).

21 Gözler s. 908.

22 Kuru-Usul 5 s. 6312-6315.

23 Karagülmez s. 216.

24 Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım s. 76; Aşık, İbrahim: Medenî Usul Hukukunda Bekletici Sorun, Ankara 2012, s. 59-61; Aybay s. 157; Bilge, Necip/Önen, Ergun: Medenî Yargılama Hukuku, Ankara 1978, s. 23; Bilgin s. 372; Karşlı s. 720; Kuru-Usul 3 s. 3214; Kuru-Usul 5 s. 6310; Kuru, Baki/Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder: Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara 2014, s. 466; Pekcanıtez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, Muhammet: Medenî Usûl Hukuku, Ankara 2013, s. 604-605; Postacıoğlu, İlhan E.: Medenî Usul Hukuku Dersleri, İstanbul 1975, s. 144-145; Tülen s. 160; Umar, Bilge: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2014, s. 490; Üstündağ, Saim: Medenî Yargılama Hukuku, C. 1-2, İstanbul 2000, s. 186; Yılmaz s. 965.

2- Anayasa'ya Aykırılık İddiasının Ciddî Bulunmaması Sebebiyle Reddi Kararı

İlk derece mahkemesinin önündeki ikinci seçenek, mahkemenin taraflardan birinin ileri sürdüğü Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddi olmadığı kanısına varmasıdır. Taraflarca ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiası davaya bakan mahkemece ciddi görülmezse bu konudaki talep, *gerekçeleri de gösterilmek sûretiyle* verilecek bir ara kararıyla reddedilir. Mahkemenin, Anayasa'ya aykırılık iddiasına dayalı dava dosyasının Anayasa Mahkemesine gönderilmesi talebinin reddine (taraflardan birinin ileri sürdüğü Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddi olmadığına) dair ara kararına karşı tek başına kanun yoluna başvurulamayacağından, bu karar esas hakkındaki hükümlerle birlikte temyiz edilebilir ve üst derece mahkemesinde (somut olayda Danıştay'da) temyiz denetimine tâbidir²⁵ (AMKYUHK m. 40, 2). Böylece temyiz merci olan Danıştay, Anayasa'ya aykırılık itirazının ciddiyeti hakkında nihâî kararı verir²⁶.

B) İlk Derece Mahkemesinin Anayasa'ya Aykırılık İddiası Hakkında Gerekçeli Karar Verme Zorunluluğu

Yukarıdaki seçeneklerden görüldüğü gibi, derdest bir davada taraflardan biri veya her ikisinin Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunarak dava dosyasının Anayasa'ya Mahkemesine gönderilmesini istemesi durumunda, ilk derece mahkemesinin bu talebi *görmezden gelerek* karara bağlamama imkânı yoktur. İlk derece mahkemesi, taraflarca ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiasını ya ciddi görerek gerekçeli başvuru kararının aslıyla birlikte dava dosyasını Anayasa Mahkemesi Başkanlığına göndermeli (AMKYUHK m. 40, 1) ya da ciddi görmeyerek bu konudaki talebi, gene gerekçelerini göstererek reddetmelidir (AMKYUHK m. 40, 2). Bu red kararı da temyiz merciince denetlenebi-

25 Aşık s. 62-63.

26 "Anayasa'nın 152. maddesi hükmüne ve bu hükmün Anayasa Mahkemesince yapılan istikrarlı yorumuna göre; somut norm denetimi yolunun işletilebilmesinin temel koşulu, bir davaya bakmakta olan mahkemenin, uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararname hükümlerini Anayasa'ya aykırı görmesi veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varmasıdır. Bu koşul, zorunlu olarak, ortada ilgili usul hukuk kurallarına uygun şekilde görevli mahkemede, aktif dava ehliyetine sahip bir gerçek veya tüzel kişi tarafından açılmış bir davanın varlığını ve Anayasa'ya aykırılık iddiasına konu kanun veya kanun hükmünde kararname kuralının o davada mahkemece uygulanmasının gerekmesini öngörmektedir (Özbudun, a.g.e. sh: 375 ve devamı). Bu koşullardan herhangi birinin mevcut olmaması halinde, somut norm denetimi yolunun işletilmesine olanak yoktur. -Burada sözü edilen 'Mahkeme' kavramına Yargıtay Daireleri ve Hukuk Genel Kurulu'nun da dahil bulunduğu kuşku yoktur; dolayısıyla, eldeki davada her ne kadar Yerel Mahkeme Anayasa'ya aykırılık iddiası bakımından herhangi bir değerlendirme yapmamış ve hüküm kurmamış ise de, Hukuk Genel Kurulu'nun dahi, anayasa aykırılık iddiasını ciddi bulması veya kendiliğinden bu kanaate varması durumunda, somut norm denetimi yolunu işletme hak ve yetkisi bulunmaktadır" (HCİK 23.06.2004, 4-371/375: KBİBB).

lecektir. O hâlde derdest bir davada Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla karşılaşan ilk derece mahkemesinin, taraflarca ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiası hakkında *karar vermeme* şeklinde üçüncü bir seçeneği yoktur.

İlk derece mahkemesi, tarafların Anayasa'ya aykırılık iddiası hakkında müspet veya menfi bir karar vermeli ve her iki kararın gerekçesini de ilgili ara kararında göstermelidir. 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 40. maddesinin birinci ve ikinci fıkraları incelendiğinde, Kanunun, her iki karar seçeneğinde de ilk derece mahkemesinin gerekçeli karar vermek zorunda olduğunu belirttiği görülmektedir. Kanunda, mahkemede ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddî bulunarak dava dosyasının Anayasa Mahkemesine gönderilmesi veya Anayasa'ya aykırılık iddiasının reddine dair verilecek ara kararlarının gerekçeli olması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Kanunun bu hükmünden iki önemli sonuç çıkmaktadır:

- 1- Anayasaya aykırılık iddiası hakkında mutlaka bir ara kararı verilmelidir.
- 2- Anayasaya aykırılık iddiası hakkında verilen ara kararı gerekçeli olmalıdır.

Anayasa m. 141, 3'te yer alan; "*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır*" hükmü de, yukarıdaki yorumu desteklemektedir. Anayasanın, bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılmasını emreden bu hükmü, hak arama hürriyeti ve hukukî dinlenilme hakkının kullanılabilmesi için de zorunlu bir koşuldur. Kararın gerekçeli olması, hukuk devleti ve hukukî güvenlik ilkesinin bir gereği olup, tarafların yargılamada dikkate alındığı, açıklama ve delillerinin değerlendirildiğinin bir göstergesidir²⁷. Mahkemece eksik, şekli ve görünüşte gerekçe yazılması, adil

²⁷ "Anayasamızın 141/3. maddesinde 'Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır' hükmü yer almaktadır. 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 298/2. maddesine göre; Gerekçeli karar, tefhim edilen hüküm sonucuna aykırı olamaz. -Açıklanan bu hükümler en başta yargıda açıklık ve netlik prensibinin gereğidir ve emredici hükümlerden olup 'Kamu düzeni' amacı ile vazedilmişlerdir. Bu hükümlerle getirilen anılan biçim koşulları hükmün açıklığı ve anlaşılabilirliği kadar infaz kabiliyetini de sağlamak amacını taşımaktadır. Aksi hal, yeni tereddüt ve ihtilaflar yaratır. Hatta giderek denebilir ki, dava içinden davalar doğar. Hükümün hedefine ulaşmasını engeller. Kamu düzeni ve barışı oluşturulamaz. -Görülmektedir ki, uyumsuzlukların çözümünde yargıya düşen en önemli görevlerden birisi de açık ve net çözümler bulmak, anlaşılabilir, tutarlı kararlarla kamu düzen ve barışının sağlanmasına hizmet etmek olmalıdır. Taraflar ancak gerekçe sayesinde hükmün hangi maddi ve hukuki sebebe dayandırıldığını anlayabilecekleri gibi Yargıtay denetimi de ancak kararın gerekçe içermesi hâlinde mümkün olacaktır. İşte bu nedenledir ki, kararın gerekçesinde hangi maddi vakianın hangi hukuki sebeple davacıyı haklı gösterdiğinin açıklanması hâlinde ancak, H.M.K.nun 298. maddesine uygun bir kararın varlığından söz edilebilecektir. Gerek Anayasamız, gerek 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunuyla getirilen ve yukarıda açıklanan yasal düzenlemelerin nihai amacı da budur. -Adil yargılanma hakkının içinde barındırdığı temel haklardan olan ve dayanağını insan onuruyla eşitlik ilkesinden alan, hukuki dinlenilme hakkının üç unsuru vardır. Bunlar, tarafların yargılama konusunda bilgilendirme hakkı, yargılamayla ilgili açıklama ve ispat

yargılanma hakkı kapsamında hukukî dinlenilme hakkının ihlâli sonucunu doğurur²⁸. Nitekim Anayasa Mahkemesi de bir kararında, gerekçenin usûlüne uygun şekilde oluşturulması, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini göstermesi, gerekçede kullanılan ifadelerin özenle seçilmesi ve kuşkuya yer vermeyecek derecede açık olması gerektiğini vurgulayarak, gerekçe ile hüküm fıkralarının birbiriyle uyumlu olmasının zorunlu olduğunu (HMK m. 298, 2) belirtmiştir. Mahkeme kararlarının gerekçeli olmasının önemi, Anayasa Mahkemesinin bir kararında, hak arama hürriyeti ve adil yargılanma hakkıyla ilişkilendirilerek şu şekilde açıklanmıştır:

"59. Anayasa'nın 141. maddesinin üçüncü fıkrası şöyledir: 'Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.'

60. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin yargı organlarına davacı ve davalı olarak başvurabilme ve bunun doğal sonucu olarak da iddia, savunma ve adil yargılanma hakkı güvence altına alınmıştır. Maddeyle güvence altına alınan hak arama özgürlüğü, kendisi bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden birisidir. Bu bağlamda Anayasa'nın, bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılmasını ifade eden 141. maddesinin de, hak arama hürriyetinin kapsamının belirlenmesinde gözetilmesi gerektiği açıktır (B. No: 2013/307, 16/5/2013, § 30).

61. Anılan kurallar uyarınca, ilke olarak mahkeme kararlarının gerekçeli olması, adil yargılanma hakkının bir gereğidir. Derece mahkemeleri, dava konusu maddi olay ve olguların kanıtlanmasını, delillerin değerlendirilmesini, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanmasını, uyuşmazlıkla ilgili olduğu sonucu, sonuca varılmasında kullandığı takdir yetkisinin sebeplerini makul bir şekilde gerekçelendirmek zorundadır. Bu gerekçelerin oluşturulmasında açıkça bir keyfilik görüntüsünün olmaması ve makul bir biçimde gerekçe gösterilmesi hâlinde adil yargılanma hakkının ihlalinden söz edilemez (B. No: 2013/1235, 13/6/2013, § 23).

62. Makul gerekçe; davaya konu olay ve olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere

---

hakkı, bu açıklamaların mahkemece dikkate alınıp değerlendirilmesi yükümlülüğüdür. Gerekçe özellikle tarafların yargılamada dikkate alındığının, açıklama ve delillerinin değerlendirildiğinin bir göstergesidir. -Kararın gerekçeli olması hukuk devletinin ve hukuki güvenlik ilkesinin de bir gereğidir. Zira, mahkemenin keyfilikten uzak şekilde, hukuka ve kanuna uygun karar verip vermediği ancak gerekçeden anlaşılabilir. Bu sebeptendir ki, Anayasa'da kararların gerekçeli olması özel olarak vurgulanmıştır" (13. 111/24.04.2012, 9248/11079: KBİBB).

28 Özkes, Muhammet: Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Ankara 2003, s. 166-174; Pekcanitez/Atalay/Özkes s. 389-390; Yılmaz s. 296-303.

dayandırıldığını ortaya koyacak, olay ve olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı gösterecek nitelikte olmalıdır. Zira tarafların o dava yönünden, hukuk düzenince hangi nedenle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri için ortada usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuya yer vermeyecek açıklıktaki bir gerekçe bölümünün ve buna uyumlu hüküm fıkralarının bulunması zorunludur (B. No: 2013/1235, 13/6/2013, § 24).

63. Bununla birlikte derece mahkemelerinin, taraflarca ileri sürülen tüm iddialara cevap verme zorunluluğu bulunmayıp, hükme esas teşkil eden gerekçelerin nelerden ibaret olduğunu ortaya koyması yeterlidir. Diğer taraftan kanun yolu mercilerince; onama, itiraz veya başvurunun reddi kararları verilmesi hâlinde alt derece mahkemelerinin kararlarında gösterdikleri gerekçeler kabul edilmiş olacağından, anılan kararlarda ayrıca gerekçe gösterilmesine gerek bulunmamaktadır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları da bu yöndedir (B. No: 2013/1235, 13/06/2013, § 25; Benzer bir karar için bkz. Van de Hurk/Hollanda, B.No: 16034/90, 19/4/1994, § 61)²⁹.

Yukarıdaki açıklamalardan da görüleceği gibi mahkemelerin yalnızca nihai kararları değil, ara kararları da gerekçeli olmalıdır³⁰. Ara kararları her ne kadar uyuşmazlığın esası hakkında değil de, münferit yargılama hukuku konuları hakkında verilse de, hükümler gibi anlaşılacak biçimde yazılmalı, ifade zafiyeti içermemeli, hangi konuya ilişkin olduğu ara kararında gösterilmeli ve başta gerekçe olmak üzere, ara kararında bulunması gereken genel unsurlara yer verilmelidir³¹. Bu nedenle davacının Anayasa'ya aykırılık itirazı hakkında mahkemece müspet veya menfi bir gerekçeli ara kararı verilmemesi, Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddi olup olmadığı tartışılmadan davanın esası hakkında (reddi yönünde) karar verilmesi, eksik incelemeyle gerekçesiz hüküm kurulması anlamına gelir ve hükmü hukuka aykırı hâle getirir³². Hukukumuzda yargı kararlarının, ne şekli açıdan ne de içerik açısından tatminkâr gerekçeler sunmaktan uzak olduğu yönünde doktrinde yapılan eleştirilerde haklılık payı olduğu böylece görülmektedir³³.

Bu hâlde kanun yolu incelemesini yapan üst derece mahkemesinin, öncelikle ilk derece mahkemesince Anayasa'ya aykırılık iddiası hakkında karar verilmemiş olması sebebiyle, davacının bu temyiz sebebini incelemesi gere-

29 Anayasa Mahkemesinin 08.05.2014 Tarihli ve 2012/1128 Başvuru Numaralı Kararı, RG: 02.07.2014-29048

30 Kuru-Usul 3 s. 3052-3058; Özekes s. 181-184; Pekcanitez/Atalay/Özekes s. 810; Yılmaz s. 296, 299.

31 Tutumlu-Hüküm ve Gerekçe s. 19-20.

32 Doktrinde, hükmün gerekçesiz olmasının mutlak temyiz (bozma) sebebi olduğu belirtilmektedir (Kuru-Usul 3 s. 3053).

33 Uzun, Ertuğrul: Yargıtay Kararlarından Örneklerle Yargı Kararlarında Gerekçelendirme Zafiyeti (MİHDER 2007/2, s. 359-376), s. 359.

kir. Kanun yolu incelemesini yapan üst derece mahkemesi, ilgili tarafın ileri sürdüğü Anayasa'ya aykırılık iddiasını ciddî bulursa, mahkemenin hükmünü sırf bu sebeple bozmak yerine, kendisini Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına götüren görüşünü açıklayan kararını, dava dosyasının örnekleriyle birlikte Anayasa Mahkemesi Başkanlığına göndermeli ve kanun yolu incelemesini, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar geri bırakmalıdır³⁴. Zira AY m. 152, 2'de, Anayasa'ya aykırılık iddiasını inceleyen mahkemenin, Anayasa'ya aykırılık iddiasını ciddî görmemesi durumunda, bu iddianın *temyiz merciince esas hükmüyle birlikte karara bağlanacağı* belirtilmiştir. Aynı şekilde AMKYUHK m. 40, 2'ye göre, taraflarca ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiasının davaya bakan mahkemece ciddî görülmediği için reddi kararı, *esas hükmüyle birlikte temyiz konusu yapılabilir*. Taraflarca ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiasının davaya bakan mahkemece incelenmemesi veya reddi hâlinde, bunun hatalı olduğunu gören kanun yolu mahkemesinin, hükmü bu sebeple bozmak yerine doğrudan Anayasa Mahkemesine başvurması usul ekonomisi ilkesine (AY m. 141, 4; HMK m. 30) de uygundur.

Yargıtay'ın emsal teşkil eden bir kararında, yukarıdaki hususlara isabetli olarak yer verilmekle birlikte, ilk derece mahkemesinin Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddî olup olmadığını tartışmadan davanın esası hakkında karar vermesi kanuna aykırı bulunmuş ve bozma sebebi sayılmıştır. Yargıtay'ın bu kararı şu şekildedir:

"Davacı taraf 3402 sayılı Yasanın 17. maddesi hükmüne dayanarak iptal ve tescil talebinde bulunmuştur. Daha önce aynı sebebe dayanılarak açılan dava 1617 sayılı kanunun 23. maddesi ile kaldırılan 766 sayılı Tapulama Yasasının 37. maddesinin son fıkrası hükmü ve ilga hükmü göz önünde tutularak reddedilmiş, buna dair hüküm kesinleşmiştir. Mahkeme bu hükmü göz önünde tutarak kesin hüküm sebebiyle davanın reddine karar vermiştir. Davacı taraf 3402 sayılı Yasa'nın geçici 4. maddesinin 1. fıkrasında sözü edilen kesin hüküm ibaresinin Anayasa'ya aykırı olduğunu, gerçekten de 17. maddenin getiriliş sebebiyle bu hükmün çelişki teşkil ettiğini ileri sürmüş ve Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunmuştur. Mahkemece Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddî olup olmadığı tartışılmamış, işin esası gözönünde tutularak talebin ve davanın reddi yönüne gidilmiştir. Anayasa'nın 152. maddesinde Anayasa Mahkemesine bir olayın intikal ettirilebilmesi için iki yol öngörülmüştür. Bunlardan birisi davaya bakan mahkemenin uygulanacak kanun hükmünü Anayasa'ya aykırı görerek doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesine başvurması ve kanuna aykırı hükmün iptalini istemesi hali; diğeri ise, taraflarca ileri sürülen iddianın ciddî görülmesi hâlinde bu hususta olumlu veya olumsuz bir karar verilmek üzere işin Anayasa Mahkemesine intikal ettirilmesidir.

34 Kuru-USul 5 s. 6315.

Olayımızda, birinci durum söz konusu değildir. İkinci hal tartışılmaya değer görülmektedir. Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddi olup olmaması davanın uzatılma maksadına matuf olmasıyla ilgilidir. Bir davada uzatma veya davayı savsama hâli söz konusu değil ise böyle bir iddia ciddi sayılır. Bu hallerde mahkemenin olayı Anayasa Mahkemesine intikal ettirmesi gerekir. Bu dava davacı tarafından açıldığına ve Anayasa'ya aykırılık davacı tarafından ileri sürüldüğüne göre davayı uzatmak maksadı söz konusu değildir. O halde iddianın ciddi olarak kabulü gerekir. İddia ciddi olarak kabul edildiği takdirde Anayasa'nın 152. maddesi hükmüne göre iddia hakkında olumlu veya olumsuz bir karar verilmek üzere dosyanın örneğinin taleple birlikte Anayasa Mahkemesine gönderilmesi ve davanın ertelenmesi gerekmektedir. Bu erteleme aynı maddenin 3. fıkrası hükmüne göre 5 ayı geçemeyecektir. Bu süre içinde Anayasa Mahkemesince bir karar verilemezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandıracaktır. Ortada ciddiyetsizlik söz konusu olmadığından anılan madde hükmüne göre işlem yapılması gerekir. Mahkemenin iddianın ciddi olup olmadığını tartışmadan iddiayı ve dolayısıyla davayı reddetmesi yasaya aykırıdır. Temyiz itirazları açıklanan nedenlerle yerinde olduğundan kabulü ile hükmün (BOZULMASINA), oybirliğiyle karar verildi"³⁵.

Kanımca Yargıtay'ın yukarıdaki kararında, ilk derece mahkemesinin Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddî olup olmadığını tartışmadan davanın esas hakkında karar vermesinin kanuna aykırı olduğu yönündeki tespiti son derece isabetlidir. Yargıtayca haklı olarak işâret edildiği üzere, derdest bir davada Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunan tarafın davayı uzatma veya sürünce-medede bırakma kastı yoksa Anayasa'ya aykırılık iddiası ciddî sayılır. Taraflarca ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddî görülmesi hâlinde ise, bu iddia hakkında olumlu veya olumsuz bir karar verilmek üzere dosyanın Anayasa Mahkemesine gönderilmesi gerekir. Mahkemenin aksine hareket etmesi durumunda temyiz mahkemesince hükmün bozulması yerine, davada uygulanacak kanun hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğuna dair tarafın ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddî olduğunu belirterek davayı doğrudan Anayasa Mahkemesine göndermesi ve Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar incelemesini, sürmekte olan temyiz incelemesi için bekletici mesele sayması daha doğru olur.

Yukarıdaki açıklamalardan görüldüğü üzere, Ankara 10 ve 2. İdare Mahkemelerinin Anayasa'ya aykırılık iddiası hakkındaki hareketsizliği, Anayasa m. 141, 152 ve AMKYUHK m. 40'a açıkça aykırı olmuştur. Bu sebeplerle, Ankara 10. İdare Mahkemesinin E. 2011/2050 sayılı davasında verilen hükme kar-

35 8. HD 28.11.1988, 15864/15706 (İKİD 1989/348, s. 6873-6874). Ayrıca Bkz. Kuru-Usul 5 s. 6313-6314.

şı süresinde yapılan temyiz başvurusunda bu hususlar esas hükümle birlikte temyiz konusu yapılmış ve temyiz dilekçesinde Danıştaydan Anayasa Mahkemesine başvurması talep edilmişse de³⁶, Danıştay da bu temyiz sebebi ve Anayasa'ya aykırılık iddiası hakkında herhangi bir bozma kararı vermediği gibi, Anayasa'ya aykırılık iddiasını hiç incelemeden cevapsız bırakarak hükmü onamıştır.

C) Anayasa'ya Aykırılık İtirazının Ciddiliği

Mahkemenin, taraflardan birinin ileri sürdüğü Anayasa'ya aykırılık iddiasını ciddî bulması, kendisinin de itiraz konusu kanun hükmünü Anayasa'ya aykırı gördüğü anlamına gelmez. Doktrindeki hâkim görüşe göre³⁷, davaya bakmakta olan mahkemenin, taraflardan birinin ileri sürdüğü Anayasa'ya aykırılık iddiasını ciddî bulması demek, bu iddiayı "haklı" ve "yerinde" bulması demek değildir. Doktrinde bu hususta şu haklı tespitler yapılmıştır:

*"...mahkemenin ciddi olduğu kanısına varacağı şey iddiaya konu normun Anayasa'ya aykırılığı değil, bu yolda ileri sürülmüş olan iddianın kendisidir. Mahkemece iddianın ciddi bulunması bir şey, ona konu edilen normun gerçekten Anayasa'ya aykırı olduğu kanısına varılması başka bir şeydir. Özetle iddianın ciddiliğinden anlaşılması gereken, onun ve dayanak yapılan kanıt ve gerekçelerin kuşku doğurucu, tartışılma değer nitelikte olmasıdır"*³⁸.

Elbette mahkeme, taraflardan birinin ileri sürdüğü Anayasa'ya aykırılık iddiasını "haklı" ve "yerinde" bularak bu iddiayı benimseyebilir ve davada

36 Ankara 10. İdare Mahkemesinin, 12.01.2012 tarih, E. 2011/2050, K. 2012/42 sayılı hükmünün bozulması talebiyle Danıştay 15. Daire Başkanlığına verilen temyiz dilekçesinin talep sonucunda bu temyiz sebebi şu şekilde formüle edilmiştir:

"Yukarıda açıklanan ve inceleme sırasında re'sen tespit edilecek diğer hususlardan dolayı;

1. Tarafımızca ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiası hakkında, 6216 s.K. m. 40, 2'ye aykırı olarak davaya bakan mahkemece gerekçeli bir ara kararı verilmediğinden, Anayasa m. 152, 2 uyarınca **İDDİANIN CİDDİ BULUNMASI İTİRAZINA, DAVAYI KESİLMESİNE VE İTİRAZININ KABULÜNE KARŞI OLARAK ESAS HAKKINDAKİ HÜKÜMLE BİRLİKTE KARARA BAĞLANMASINA,**

2. Davada uygulanan, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 11. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi hükmünün, süresiz bir hak yoksunluğu getirdiği, yaptırımların ıslah edici yönüyle bağdaşmadığı ve yükümlülük ile yaptırım arasındaki dengeyi gözetmedikten Anayasa'ya aykırı olduğu nazara alınarak, dosyanın Anayasa'ya aykırılık iddiamızın inceleme amacıyla Danıştay'ca **ANAYASA MAHKEMESİ'NE GÖNDERİLMESİNE,**

3. Derdest davada, Anayasa Mahkemesi Başkanlığının incelemesinin **BEKLETİCİ MESELE SAYILMASINA,**

4. Ankara 10. İdare Mahkemesinin, 12.01.2012 tarih, 2011/2050 E., 2012/42 K. sayılı hükmünün hukuka aykırılıktan dolayı usûl ve esas yönünden **BOZULMASINA,**

5. 2577 sayılı Kanunun 52. maddesi uyarınca **HÜKMÜN YÜRÜTÜLMESİNİN DURDURULMASINA,**

6. Yargılama giderleri ile ücreti vekâletin **DAVALI İDAREYE YÜKLENMESİNE** karar verilmesi ve vekâleten arz ve talep ederim".

37 Doktrinde bu konuda yapılan münakaşaların özeti için bkz. Aybay s. 163-168.

38 Bilgin s. 366.

uygulanacak hükmün Anayasa'ya aykırı olduğu kanısına varabilir. Ancak mahkemenin, taraflardan birinin ileri sürdüğü Anayasa'ya aykırılık iddiasını ciddi bularak Anayasa Mahkemesine taşınması için, bu iddianın "haklı" ve "yerinde" olduğu kanısına varması şart değildir.

Anayasanın 152 ve 6216 sayılı Kanununun 40. maddesinde "ciddîlik" ile kast edilen, hukukî bakımdan *savunulabilirlik* veya *tartışılabilirlik*dir. Mahkemede, taraflardan birinin ileri sürdüğü Anayasa'ya aykırılık iddiasını inceledikten sonra, itiraz konusu kanun hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğu yönünde *ciddî bir şüphenin uyanması*, mahkemenin iddiayı *hukukî bakımdan tartışılmaya değer* görmesi yeterlidir. Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddi bulunmasına bundan öte bir anlam yüklemek, kişilerin Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunma hakkını ortadan kaldıracı bir yorum olacaktır³⁹. Doktrinde haklı olarak ifade edildiği gibi, Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunan kişiye düşen külfet, ilk derece mahkemesini, davada uygulanacak *kanun hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğuna ikna etmek değil, sâdece, aykırılık iddiasının ciddi olduğuna inandırabilmek* olmalıdır. Zira mahkemeyi, iddianın ciddi olduğuna ikna etmek, Anayasa'ya aykırılığın varlığına ikna etmekten daha kolaydır⁴⁰.

Buna karşılık davayı uzatma veya engelleme amacına yönelik olduğu anlaşılan veya hukukî dayanaktan açıkça yoksun olan iddialar, hiç şüphesiz ciddi kabul edilemez. İtirazın ciddîliğini takdir edecek olan, davaya bakmakta olan mahkemedir. Davaya bakmakta olan mahkemenin bu konudaki takdiri, temyiz denetimine tâbidir.

Ankara 10 ve 2. İdare Mahkemesinde görülmüş olan her iki davada da, ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiasının, yukarıda ortaya koyulan gerekçeler nazara alındığında, samimi, ciddi, inandırıcı ve hukukî bakımdan tartışılmaya değer durumda olduğu açıktır. Bu sebeple ilk derece mahkemelerinin, Anayasa'ya aykırılık iddiasını ileri süren davacıyla *aynı kanıda olmasa* ve davada uygulanacak kanun hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğuna *inanmasa* bile, dava dosyasını Anayasa Mahkemesi Başkanlığına göndermesi gerektiğini kabul etmek gerekir. Zira Anayasa'ya aykırılık iddiasının yukarıda özetlenen gerekçeleri, hukukî bakımdan savunulabilir ve tartışılabilir nitelikte olup, itiraz konusu kanun hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğu yönünde ciddi bir şüphe, hattâ kanımca emsal Anayasa Mahkemesi kararı ışığında şüpheden öte bir kesinlik vardır. Üstelik farklı idare mahkemelerinde açılan her iki iptal davasında da Anayasa'ya aykırılık iddiasının davayı açan davacı tarafından

39 Aliefendioğlu, Yılmaz: Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Ankara 1996, s. 132-145; Aliefendioğlu, Yılmaz: Türk Anayasa Yargısı nda İptal Davası ve İtiraz Yolu (Anayasa Yargısı C. 1, Ankara 1984, s. 101-137), s. 125; Aybay s. 158, 168-175; Gören s. 289; Gözler s. 907; Kıratlı s. 68-71; Kuru-Usul 5 s. 6312-6313; Tanör/Yüzbaşıoğlu s. 506; Özbudun s. 434.

40 Aybay s. 171.

ileri sürüldüğü nazara alındığında, davayı uzatma, sürüncemede bırakma veya engelleme amacına yönelik olmadığı da dosya kapsamından açıkça anlaşılacaktır.

Anayasa Mahkemesinin bu konuda emsal teşkil eden, 29.12.2011 tarih ve ve E. 2010/104, K. 2011/180 sayılı iptal kararı uyarınca, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde yer alan "...*Aksine hareket edenlere bir daha silâh ruhsatı verilmez*" ibaresinin, Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti ilkesine ve 13. maddesinde belirtilen ölçülülük ilkesine aykırı olduğu açık olup, Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddî olduğu ortaya koyulmuş olduğundan, dava dosyasının Anayasa Mahkemesi'ne gönderilmesi gerektiğinde duraksama yoktur.

Yukarıdaki açıklamalardan görüleceği üzere, her iki mahkemede de ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiası ciddî olduğu hâlde, ilk derece mahkemelerince bu hususta bir karar verilmediği gibi, Anayasa'ya aykırılık itirazı hakkında herhangi bir inceleme dahi yapılmaya lüzum görülmemiştir. Bu durum, tatbikatta somut norm denetiminin gerek ilk derece gerek üst derece mahkemelerinde (kanun yolu incelemesinde) *ciddî bir zafiyet içinde olduğunu* ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Yukarıdaki dava dosyası tahlilleri, kanunların Anayasa'ya uygunluğunun denetlenmesinde son derece etkili olması beklenen somut norm denetiminin, derece mahkemelerinin tutumundan dolayı, uygulamada yeterince etkili olmadığını göstermektedir. 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde yer alan "...*Aksine hareket edenlere bir daha silâh ruhsatı verilmez*" ibaresinin, Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti ilkesine ve 13. maddesinde belirtilen ölçülülük ilkesine aykırı olduğu açık olduğu hâlde, buna ilişkin Anayasa'ya aykırılık iddiası hakkında ilk derece mahkemelerince müspet veya menfî hiçbir karar verilmemesi, bir hukuk devletinde düşündürücüdür.

Hiç kukusuz mahkemelerin ağır bir iş yükü altında çalışması, böyle bir durumu görmezden gelmeyi meşrulaştırmaz. Zira burada mevzu bahis olan, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde öngörülen ve "*silâh ruhsatının verilmiş sebebinin ortadan kalktığını bildirim yükümlülüğü*"nü ihlâl eden kişiler hakkında öngörülen süresiz hak yoksunluğudur. Böyle bir süresiz hak yoksunluğunun, hukuka aykırı fiille adalet ve hakkaniyet ilkelerine uygun bir

orantı içinde olmadığı, yükümlülük ve yaptırım dengesini bozduğu açıktır. Bu düzenleme kişilerin temel hak ve hürriyetlerini ihlâl etmekte ve Anayasa'ya aykırılık iddiası Anayasa Mahkemesine taşınmadığından, Anayasa'ya aykırı bir kanun hükmüne göz yumulmaktadır. Bu sebeple, somut norm denetimi yoluyla kanunların Anayasa'ya uygunluğunun denetlenmesinde, hem ilk derece mahkemeleri hem de kanun yolu incelemesini yapan üst derece mahkemelerince daha fazla hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir.

Bu makalede, somut iki mahkeme kararından hareket edilmiş olmakla birlikte, örnek verilmeyen benzer başka mahkemelerde görülen davalarda da aynı sorunun tekerrür ettiği müşahede edilmiştir. Adli yargı ilk derece mahkemelerinde derdest olan bazı davalarda da, uygulanan farklı kanun hükümlerinin Anayasa'ya aykırılığı ileri sürülmüşse de⁴¹ sonuç değişmemiştir. Bu anayasa aykırılık iddialarının mukadderatı da, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi hakkında ileri sürülen anayasa aykırılık iddiasıyla aynı olmuştur. Bu sebeple makalede, tatbikatta derece mahkemelerinde somut norm denetiminin gerektiği gibi işletilemediği yönünde genel bir sonuca ulaşmaktan çekinilmemiştir. Bu hususta UYAP üzerinden gerekli verilere ulaşmak mümkün olduğu takdirde, istatistik verilerine dayanılarak analitik tahliller yapılması da mümkün olacaktır.

41 Örneğin Ankara İş Mahkemelerinde derdest olan çok sayıda davada, Anayasa'nın eşitlik, mülkiyet, adil yargılanma hakkı, sosyal hukuk devleti ilkelerine aykırı olduğu ve hak arama hürriyetini kısıtladığı gerekçesiyle, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 114. maddesinin birinci fıkrasının (g) bendi ile 120. maddesinin bir ve ikinci fıkralarının iptali için itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine başvurulmasına karar verilmesi talep edilmişse de, bu talepler, bir mahkemece gerekçe gösterilerek, diğerlerince gerekçe dahi gösterilmeden, ciddi bulunmayarak reddedilmiştir. Bu konuda bilgi için bkz. Özbek, Mustafa: Hukuk Yargılama Usûlünde Gider Avansının Anayasa'ya Aykırılığı Sorunu (Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan, Ankara 2012 s. 444-504); Özbek, Mustafa: Hukuk Yargılama Usûlünde Gider Avansı, Ankara 2013.

KAYNAKLAR

Alangoya, Yavuz/Yıldırım, M. Kâmil/Deren-Yıldırım, Nevhis: Medenî Usul Hukuku Esasları, İstanbul 2009.

Aliefendioğlu, Yılmaz: Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Ankara 1996.

Aliefendioğlu, Yılmaz: Türk Anayasa Yargısı nda İptal Davası ve İtiraz Yolu (Anayasa Yargısı C. 1, Ankara 1984, s. 101-137).

Aşık, İbrahim: Medenî Usul Hukukunda Bekletici Sorun, Ankara 2012.

Aybay, Rona: Anayasa'nın 151. Maddesine Göre Taraflarca İleri Sürülen Anayasa'ya Aykırılık İddialarının "Ciddiliği" Sorunu (İÜHF 1967/3-4, s. 155-176).

Bilge, Necip/Önen, Ergun: Medenî Yargılama Hukuku, Ankara 1978.

Bilgin, Çağlar: Türk Anayasa Yargısı nda Somut Norm Denetimi Yolu (TBBD 1988/3, s. 350-376).

Gerek, Şahnaz/Aydın, Ali Rıza: İptal Davaları ve İtiraz Başvurularında Usulün Anayasal Denetime Etkisi (Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2006, s. 329-357).

Gören, Zafer: Anayasa Hukuku, Ankara 2011.

Gözler, Kemal: Türk Anayasa Hukuku, Bursa 2000.

Kılınc, : Common Law (Ortak Hukuk) Sistemine Sahip Ülkelerden A.B.D. ve İngiltere'de Anayasa Kavramı ve Yargısal Denetim (Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Anayasa Mahkemesi 2006, s. 113-148).

Kadıgil, Ülkü Müge: İtiraz Başvurularında Davada Uygulanacak Kural Sorunu (Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Anayasa Mahkemesi 2006, s. 259-290).

Karagülmez, Ali: İptal Davaları ve İtiraz Başvurularında İlk İnceleme Aşaması (Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Anayasa Mahkemesi 2006, s. 191-218).

Karslı, Abdurrahim: Medeni Muhakeme Hukuku, İstanbul 2012.

Kıratlı, Metin: Anayasa Yargısı nda Somut Norm Denetimi: İtiraz Yolu, Ankara 1966.

Koch, Harald: Germany (Recourse against judgments in the European Union, Civil Procedure in Europe, Vol. 2, The Hague 1999, s. 155-173).

Koch, Harald/Diedrich, Frank: Civil Procedure in Germany, München 1998.

M. S. Özbek: Somut Norm Denetiminin Etkinliği Üzerine Bir Etüd

Koch, Harald/Diedrich, Frank: Germany (International Encyclopedia of Laws Civil Procedure, Vol. 2, Alphen aan den Rijn 2006).

Kuru, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. 3, 5, İstanbul 2001.

Kuru, Baki/Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder: Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara 2014.

Memiş, Emin: Anayasa'ya Uygun Yorum, İstanbul 2007.

Metin, Yüksel: Ölçülülük İlkesi: Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi, Ankara 2002.

Muşul, Timuçin: Medenî Usul Hukukunda Ara Kararları (İcra ve İflâs Hukuku ile İlgili Makaleler-Hukukî Mütalâalar ve Bilirkişi Raporları, Ankara 2010, s. 63-91).

Oğurlu, Yücel: AİHM Kararları ve Türk İdare Hukukunda Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanmasında Bir Yargısal Denetim Ölçütü Olarak "Ölçülülük İlkesi" (Prof. Dr. Turhan Tûfan Yüce'ye Armağan, İzmir 2001, s. 485-521).

Özbudun, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2011.

Özekes, Muhammet: Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Ankara 2003.

Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, Muhammet: Medenî Usûl Hukuku, Ankara 2013.

Postacıoğlu, İlhan E.: Medenî Usul Hukuku Dersleri, İstanbul 1975.

Sungurtekin Özkan, Meral: İcra Hukukunda Oranlılık İlkesi (Prof.Dr. Turhan Tûfan Yüce'ye Armağan, İzmir 2001, s. 177-203).

Tanör, Bülent/Yüzbaşıoğlu, Necmi: 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, İstanbul 2009.

Teziç, Erdoğan: Anayasa Hukuku, İstanbul 2007.

Tutumlu, Mehmet Akif: Hukuk Yargılamasında Hüküm ve Gerekçe, Ankara 2014.

Tülen, Hikmet: Türk Anayasa Yargısı Sisteminin Başlıca Özellikleri ve Sistemde Reform Arayışları (Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Anayasa Mahkemesi 2006, s. 149-189).

Umar, Bilge: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2014.

Uzun, Ertuğrul: Yargıtay Kararlarından Örneklerle Yargı Kararlarında Gerekçelendirme Zafiyeti (MİHDER 2007/2, s. 359-376).

Haşim Kılıç'a Armağan

Üstündağ, Saim: Medenî Yargılama Hukuku, C. 1-2, İstanbul 2000.

Yıldırım, M. Kâmil: İcra Hukukunun Anayasa ile İlişkisi ve Ölçülülük İlkesi (MÜHF-HAD 1989/1-3, s. 98-115).

Yılmaz, Ejder: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2013.